

Hver er staða áfallahjálpar á Íslandi í dag?

Áfallahjálpar kemur upp í hugann þegar atburðirnir í Asíu og tíu ára minning snjóflóðanna í Súðavík eru í fréttum. Viðtöl hafa birst við geðhjúkrunarfræðing sem sinnir áfallahjálpar í Indónesíu og áfallahjálpin í Súðavík hefur verið rifjuð upp í fjölmiðlum. En hvað er sameiginlegt með þessum tveimur náttúruhamförum þar sem annars vegar farast á þriðja hundrað þúsund manns og hins vegar 14 Íslendingar. Sameiginlegt er þörfin fyrir áfallahjálpar, mismunurinn er hins vegar umfangið. En allt er afstætt í heimi hér. Við erum lítil þjóð og sá fjöldi sem fórst í Súðavík og síðan á Flateyri er í okkar augum gífurlegur missir og miklar hamfarir.

Mín fyrstu kynni af áfallahjálpar voru vestur í Bolungarvík upp úr 1990 þegar Rudolf Adolfsen geðhjúkrunarfræðingur og Sigmundur Sigfússon geðlæknir komu til að aðstoða okkur eftir að hvert banaslysið á fætur öðru hafði dunið yfir. Starf þeirra kveikti áhuga minn á áfallahjálpar. Ég fór að afla mér menntunar í þessari aðferðafræði sem er nálgun við þá sem hafa orðið fyrir lífsreynslu sem erfitt er að ráða við og vinna úr upp á eigin spýtur. Reynslan úr Bolungarvík varð kveikjan að áfallahjálparstarfinu í Súðavík og síðan Flateyri. Eftir snjóflóðið í Súðavík má segja að áfallahjálpar hafi í fyrsta sinn verið beitt kerfisbundið strax eftir alvarleg áföll hér á landi.

Eftir snjóflóðið í Súðavík var ljóst að áfallahjálpar var eitthvað sem var nauðsyn í kjölfar náttúruhamfara og mannskæðra slysa. Rannsóknir hafa að vísu verið misvísandi hvað varðar gagnsemi áfallahjálpar. Talið er að árangur áfallahjálpar sé háður aðferðafræðinni og þá sérstaklega þjálfun og kunnáttu þeirra sem hana veita. Spurningin er því hvað rannsóknirnar hafa verið að mæla. Hafa þær verið að mæla gagnsemi áfallahjálpar almennt eða verið frekar mælikvarði á kunnáttu og þjálfun þeirra sem hana framkvæmdu?

Ráðherranefndin

Atburðurinn í Súðavík leiddi þó til þess að í mars 1995 skipaði þáverandi heilbrigðisráðherra, Sighvatur Björgvinsson, nefnd til að „gera tillögur um hvernig megi efla og auka áfallahjálpar hér á landi“. Nefndin skilaði tillögum til ráðherra í lok sama árs og á blaðamannafundi í byrjun árs 1996 kynnti þáverandi heilbrigðisráðherra, Ingibjörg Pálmadóttir, skýrslu nefndarinnar og gerði tillögur hennar að sínum.

Síðan gerðist fátt markvert í þessum málum nema að Miðstöð áfallahjálpar var stofnsett við þáverandi

Borgarspítala auk þess sem áhugahópar hér og þar um landið settu á laggirnar viðbragðshópa til að sinna áfallahjálpar. Ekkert heildarskipulag í áfallahjálpar á landsvísi kom fram þrátt fyrir tillögur nefndar heilbrigðisráðherra þar að lútandi.

Þingsályktunartillagan

Einhver vakning varð um haustið 2002 þegar þingsályktunartillaga „um skipulagða áfallahjálpar innan sveitarfélaga þegar alvarleg og mannskæð slys ber að höndum“ var lögð fram á alþingi. Í tillögunni var mælt til „að ríkisstjórnin í samstarfi við sveitarfélög komi á skipulagðri áfallahjálpar innan sveitarfélaga til að bregðast við þegar alvarleg og mannskæð slys ber að höndum“. Í greinargerð með þingsályktunartillögunni er meðal annars þetta að finna: „Hins vegar virðist sem markviss áfallahjálpar í kjölfarið (eftir alvarleg og mannskæð slys) sé yfirleitt ekki til staðar. Of mörg dæmi benda eindregið til þess. Fórnarlömb slysa og náttúruhamfara telja sig mörg skilin eftir óstudd og í óvissu eftir að fyrstu aðgerðum lýkur. Virðist sem sjaldan sé í boði kerfisbundin aðstoð við að takast á við sorg í kjölfar slysa og náttúruhamfara. Gildir það um andlega líðan og tilfinningar fórnarlamba, fjármál þeirra og aðstæður til að fóta sig í tilverunni að nýju. Fagleg aðstoð virðist af skornum skammti. Þá virðist sem áfallahjálpar til björgunarfólks, fjölskyldna fórnarlamba og vinnufélaga sé lítil sem engin.“

Eftirfarandi er einnig að finna í greinargerðinni með þingsályktunartillögunni: „Áhrif mannskæðra slysa geta verið langvarandi og alvarleg fyrir einstaklinginn jafnt sem samfélagið í heild. Segja má að aðstoð við að takast á við sorgina sé jafn mikilvæg og fyrstu björgunaraðgerðir. Því telja flutningsmenn það hafa mikið forvarngildi fyrir samfélagið í heild að markvissum aðgerðum við sorgarviðbrögðum verði komið á þannig að unnið verði kunnáttusamlega að því að einstaklingar og hópar nái sem fyrst fyrri styrk sínum eftir að alvarleg og mannskæð slys ber að höndum.“

Það kemur reyndar í ljós að flutningsmenn gera sér ekki fyllilega grein fyrir muninum á áfallahjálpar annars vegar, sem krefst ákveðinnar þekkingar og reynslu, og hins vegar félagsþjónustu sem Rauði kross Íslands hefur séð um. Einnig vantar nokkuð upp á að flutningsmenn geri sér grein fyrir hvað áfallahjálpar er, samanber hugmyndina um stjórnunarnefnd, þar sem teknir eru inn í þættir sem ekkert eiga skylt við áfallahjálpar, svo sem fjármál, tryggingar og atvinnulíf.

Ágúst Oddsson

Höfundur er heilsgæslu-
læknir á Hvammstanga.

Ég fagnaði samt sem áður framkominni þingsályktunartillögu á sínum tíma þar sem hún var góð viðleitni í að koma áfallahjálpi á kortið aftur. Flutningsmenn bentu einnig á að áfallahjálpi hafi mikið forvarnargildi sem ég er hjartanlega sammála. Ég tel að áfallahjálpi sé það forvarnarstarf sem mest er vanrækt á Íslandi nú en gæti skilað hvað mestu í þjóðarþúfi.

Landlæknisembættið

Hver er svo staðan í dag þremur árum eftir framkomna þingsályktunartillögu? Hún er í mínum huga vægast sagt döpur. Ég tel vafasamt að Íslendingar séu í dag í stakk búinir til að taka kerfisbundið á þeim aðstæðum sem skapast þegar næsta alvarlega áfall dýnur yfir þjóðina. Landlæknir gerði þó tilraun í október 2003 til að koma hreyfingu á málið þegar embættið sendi heilbrigðisstofnunum um allt land bréf þar sem efnið var áfallahjálparteymi. Í bréfinu kemur fram að „nauðsynlegt er að efla þjónustu á sviði áfallahjálpar um allt land og koma henni í ákveðið skipulag.“ Einnig kemur fram í bréfinu að „Almannavarnadeild Ríkislögreglustjóra og landlæknir hafi gert með sér samkomulag um skipulag áfallahjálpar á neyðartímum. Þar er gert ráð fyrir að komið sé á fót áfallahjálparteymum um allt land undir forystu heilbrigðisþjónustunnar.“ Í bréfi landlæknis kemur og fram að embættið muni „boða til fræðslufunda þá um veturinn og bjóða þeim sem unnið hafa að áfallahjálparmálum á landinu til að kynna vinnu sína.“ Vera má að

þessi vinna sé í fullum gangi en ég hef ekki orðið var við neina fræðslufundi um áfallahjálpi á vegum Landlæknisembættisins.

Staðan í dag

Það sem vekur mér ugg í brjósti er ekki aðeins ástandið í viðbúnaði á landsbyggðinni heldur það að mér hefur borist til eyrna að Miðstöð áfallahjálpar á Landspítalanum sé illa í stakk búin til að takast á við meiriháttar atburði. Ég á hér við að ekki sé til staðar sá skipulagði viðbúnaður sem vera þarf. Þó eru margir hæfir einstaklingar starfandi á spítalanum sem sinnt geta áfallahjálpi og reyndar víðar.

Mér sýnist því staða mála í dag vera sú að verði alvarlegur atburður sem krefst áfallahjálpar af þeirri stærðargráðu sem snjóflóðin fyrir vestan kröfðust á sínum tíma þá séum við ekki undir það búin. Mér þykja það slæm tíðindi að okkur skuli ekki hafa miðað lengra á þeim tíu árum sem liðin eru frá atburðinum í Súðavík. Hér er því verkefni að vinna og mikilvægt að koma hlutunum í réttan farveg. Mikil vinna hefur farið fram sem miðast við að skipuleggja áfallahjálpi á landsvísi og margir lagt hönd á plóginn. Notum þá vinnu og nýtum þá starfskrafta sem við höfum og búum okkur undir næsta áfall þannig að vinnubrögðin verði okkur til sóma en ekki vana.

Ég vil að lokum þakka Læknablaðinu fyrir tækifærið til að reifa mér hugleikið mál sem er áfallahjálpin.